

Matija Zorić

Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku
Ulica Lorenza Jägera 9, HR-31205 Osijek
trozub@gmail.com

REČENICE S IZNIMNIM PADEŽNIM OZNAČIVANJEM I REČENICE S IMPLICITNOM KONTROLOM SUBJEKTA U HRVATSKOM JEZIKU

U filološkoj analizi latinskog i grčkog jezika konstrukcije tzv. akuzativa s infinitivom (ACI – lat. *accusativus cum infinitivo*) i nominativa s infinitivom (NCI – lat. *nominativus cum infinitivo*) zauzimaju jasno mjesto i obilno su prisutne u korpusima rimske i starogrčke književnosti. Spomenute konstrukcije pojavljuju se i u drugim jezicima, npr. njemačkom i engleskom. Hrvatske (i crkvenoslavenske) konstrukcije ACI i DCI (prema lat. *dativus cum infinitivo* – dativ s infinitivom) spominju se u radovima Mihaljevića (Mihaljević 2011) i Belaja (Belaj 2015). U ovom se radu istražuju ovjereni tipovi konstrukcija ECM (prema engl. *exceptional case marking* – iznimno padežno označivanje) i njihova formalna struktura u suvremenom hrvatskom jeziku te prisutnost konstrukcija ECM primarno u tekstovima Hrvatske jezične riznice, tipovi glagola uz koje se u hrvatskom jeziku pojavljuju konstrukcije ACI, NCI i DCI te se uspoređuju razredi glagola uz koje se pojavljuju konstrukcije ACI i NCI u latinskom i hrvatskom jeziku.

1. Implicitna kontrola u odnosu na iznimno padežno označivanje (ECM)

Akuzativi, nominativi i dativi s infinitivom koji slijede kao dopuna glavnom glagolu mogu se analizirati kao nadzorne (kontrolne) konstrukcije ili konstrukcije ECM (prema engl. *exceptional case marking* – iznimno padežno označivanje). U ovome radu cilj je pregledom Hrvatske jezične riznice (HJR) utvrditi jesu li spomenute konstrukcije prisutne u hrvatskom jeziku, kakva je njihova

zastupljenost u odnosu na finitne dopune te ih podijeliti na nadzorne konstrukcije ili konstrukcije ECM. U nadzornoj konstrukciji akuzativni, nominativni ili dativni argument morao bi jasno pripadati glavnoj rečenici, a u konstrukciji ECM morao bi pripadati infinitivu u klauzalnoj dopuni. Dio lingvista unutar generativnog pristupa (Chomsky 1981, Birtić i Brač 2016: 314) drži da se u konstrukcijama ECM subjekt iz infinitivne surečenice podiže na mjesto objekta u glavnoj rečenici,¹ a to znači da mu tematsku ulogu ne dodjeljuje glavni glagol. Sukladno tome nužno je prije utvrđivanja podizanja u primjerima ACI-ja (prema lat. *accusativus cum infinitivo* – akuzativ s infinitivom) (1), NCI-ja (prema lat. *nominativus cum infinitivo* – nominativ s infinitivom) (2) i DCI-ja (prema lat. *dativus cum infinitivo* – dativ s infinitivom) (3) odrediti granicu glavne rečenice i njezinu kontrolnu osobinu kao u (1a), (2a) i (3a) ili njezinu ECM osobinu ako je ta granica kao u (1b), (2b) i (3b):

- (1) a. Pozvali su Marka [jesti].
b. ?Pozvali su [Marka jesti].
- (2) a. Pozvan je (Marko) [jesti].
b. ?Pozvan je [Marko jesti].
- (3) a. Dopustili su Marku [jesti].
b. ?Dopustili su [Marku jesti].

Budući da je glava glavne rečenice uvijek finitni glagol, analizi i kategorizaciji konstrukcija ACI, NCI i DCI treba pristupiti uvažavajući spoznaje o glagolima koji mogu imati infinitivne dopune nad čijim agensom ostvaruju sintaktičku i semantičku kontrolu (nadzorne (kontrolne) konstrukcije ili implicitne kontrole) i o glagolima koji takvu kontrolu ne ostvaruju (konstrukcije ECM). U slučaju nadzornih (kontrolnih) konstrukcija glavni glagol obvezno kontrolira zavisni infinitiv ako je jedan od argumenata glavnog glagola koreferentan sa subjektom zavisnog infinitiva (Gnjatović i Matasović 2013). Koreferencija ili povezanost argumenta glavnog glagola i infinitivne dopune u kontrolnim konstrukcijama zapažena je kao odnos objekta glavnog glagola i logičkog subjekta infinitiva u

¹ Birtić i Brač (2016: 314) objašnjavaju ovu pojavu na primjerima tzv. malih surečenica kao u primjeru *Janko smatra [Peru budalom]*, u kojima gramatički objekt u akuzativu nije argument glavnog glagola *smatra*, već mu tematska uloga proizlazi iz surečenice, što znači da je padežna rekcija glavnog glagola prešla granicu glavne rečenice i zahvatila argument zavisne rečenice. Mogućnost shvaćanja malih surečenica kao eliptičnih akuzativa s infinitivom razmatra se u ovom radu u primjerima (39) i (40).

gramatikama klasičnih jezika (usp. Gortan, Gorski i Pauš 1966, Musić i Majnarić 1994). Gnjatović i Matasović (2013) dijele implicitne kontrolne konstrukcije na subjektne kao u primjeru (4) i objektne kao u primjeru (5) ovisno o tome je li subjekt ili objekt glavnog glagola ujedno i vršitelj radnje zavisnog infinitiva:

(4) Želim pjevati. (Gnjatović i Matasović 2013)

(5) Ivan je Petru zapovjedio pjevati. (Gnjatović i Matasović 2013)

Autori zatim formiraju pravilo po kojem u objektnoj kontroli (5) postoji obvezan suodnos između pacijensa (cilja ili objekta) glavnog glagola i najviše rangirane makrouloge zavisnoga glagola (agens ili rjeđe pacijens) te da, za razliku od subjektivnih kontrola, objektne kontrole u hrvatskom jeziku ne mogu kao dopune uzimati pasivne infinitive. Subjekt zavisnog infinitiva obično se prihvaća kao PRO ili fonološki prazan element katkad poistovjećen s neizrečenom zamjenicom (iz latinizma *pronomem* – ‘zamjenica’), i to u tri vrste: onaj koji je vezan za subjekt glavne rečenice, onaj koji je vezan za objekt glavne rečenice ili onaj koji je univerzalno vezan (Martin 2001) kao redom u primjerima (6), (7) i (8):

(6) Maja_i želi PRO_i putovati.

(7) Maja_i šalje Domagoja_j PRO_j putovati.

(8) Nije jeftino stalno PRO putovati.

Budući da konstrukcije ECM nalikuju objektno vezanim implicitnim kontrolama, u fokus ovog rada dopijevaju rečenice sličan primjeru (7). Ovaj rad na velikom uzorku primjera iz Hrvatske jezične riznice (HJR) Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje utvrđuje postojanje i učestalost konstrukcija ECM u odnosu na izrične rečenice s veznikom *da* i finitnom dopunom te u odnosu na implicitne kontrole. Zato je nužno utvrditi kriterije razlikovanja objektno koreferentnih implicitnih kontrola i konstrukcija ECM koje su izgledom vrlo slične. Akuzativni subjekt infinitivne dopune kod konstrukcija ECM nije koreferentan s argumentima glavnog glagola, a od glavnog glagola prima jedino padež (Stowell 1982, Radford 2004) po čemu padežno označivanje prelazi granicu između glavne i zavisne rečenice (odatle i naziv iznimnoga padežnog označivanja) kao u primjeru (9):

(9) ?ok Čuli su [ga pjevati].

Katkad se navodi da je radnja zavisnog infinitiva kod implicitnih kontrola uvijek poslijevremena u odnosu na radnju glavnog glagola („moguća budućnost”

Stowel 1982, Martin 2001) kao u primjerima (6) i (7), dok konstrukcije ECM nemaju takvo ograničenje. Dokaz ovakve tvrdnje najjasniji je u latinskom jeziku² koji ima infinitive prezenta, perfekta i futura u ECM akuzativima s infinitivom (10), (11) i (12):

(10) *Marcum venisse scimus.*

Marka (ACC.SG.) doći (INF.PFV.ACT.) znamo (1.SG.IND.PRS.ACT.)

‘Znamo da je Marko došao.’

(11) *Marcum venire scimus.*

Marka (ACC.SG.) doći (INF.PRS.ACT.) znamo (1.SG.IND.PRS.ACT.)

‘Znamo da Marko dolazi.’

(12) *Marcum venturum esse scimus.*

Marka (ACC.SG.) doći (INF.FUT.ACT.) znamo (1.SG.IND.PRS.ACT.)

‘Znamo da će Marko doći.’

Primjer (12) kao dopunu sadrži infinitiv futura aktiva koji se u latinskom tvori od infinitiva prezenta glagola *esse* ‘biti’ i participa futura aktiva *venturus* 3 koji se ponaša kao predikatno ime. Kodiranje predikatnog imena akuzativom da bi bilo kongruentno akuzativnom subjektu, dokazuje da subjekt ECM infinitiva c-komandira ne samo adjunktima u trenutno višoj klauzi (Lasnik i Saito 1991, Postal 1974) nego i u vlastitoj.

Objektno koreferentne implicitne kontrolne konstrukcije u hrvatskom jeziku znatno su rjeđe od finitnih izričnih rečenica s veznikom *da* (Gnjatović i Matasović 2013). Iako obvezna kontrola postoji jedino kod konstrukcija s infinitivnom dopunom, može se prihvatiti i tvrdnja da glagoli koji uvode implicitnu kontrolu zadržavaju svoje kontrolne osobine i kod finitnih dopuna (Gnjatović i Matasović 2013), što znači da je vršitelj radnje infinitivne dopune jasan argument glavnog glagola koji upravlja njegovim gramatičkim osobinama (padežom) i njegovim semantičkim osobinama (ulogom) te ga sigurno smješta prije veznika kao granice glavne i zavisne rečenice. Iako Gnjatović i Matasović (2013) tu tvrdnju koriste za utvrđivanje razlike između subjektno i objektno koreferentnih kontrola, ona

² Latinske gramatike (Gortan, Gorski i Pauš 1966) uglavnom koriste tradicionalno nazivlje u kojemu se pod ACI podrazumijevaju zapravo samo strukture ECM, dok se kontrolne konstrukcije naziva „infinitiv kao subjekt” i „infinitiv kao objekt”.

se može iskoristiti i za oblikovanje testa razlikovanja objektivno koreferentne implicitne kontrole od konstrukcije ECM, odnosno za kategorizaciju glagola koji imaju jednu ili drugu (ili obje) mogućnosti. Ako objektivno koreferentne implicitne kontrole ostvaruju neraskidivu vezu između objekta glavnog glagola i najviše rangirane makrouloge zavisnog infinitiva, takvi bi glagoli u slučaju finitne dopune morali beziznimno zahtijevati da njihov objekt stoji u glavnoj rečenici prije veznika *da* (13). U suprotnom, ako bi objekt bio izostavljen iz glavne rečenice, ona bi morala biti neovjerena (14):

(13) VP_{matrix} NP_{gen/dat/acc} [da/kako + VP_{fin}]

(14) *VP_{matrix} [da/kako + NP_{gen/dat/acc} + VP_{fin}]

Primjena ovoga testa na mnogobrojne tranzitivne glagole pokazuje da oni doista ne trpe izostavljanje objekta iz glavne rečenice kao u primjerima (15) i (16):

(15) Poslali su Josipa [da jede].

(16) *Poslali su [da Josip jede].

Ako je glagol *poslati* u ovom testu kontrolni glagol, onda se i njegova infinitivna dopuna kategorizira kao implicitno kontrolirana (17):

(17) Poslali su Josipa [jesti].

Za razliku od kontrolnih glagola, glagoli koji mogu tvoriti konstrukcije ECM ne moraju imati objekt u glavnoj rečenici koji je koreferentan subjektu finitne dopune pa su za njih obje finitne dopune (18) i (19) ili barem (19) ovjerene:

(18) (*)VP_{matrix} NP_{gen/dat/acc} [da/kako + VP_{fin}]

(19) VP_{matrix} [da/kako + NP_{gen/dat/acc} + VP_{fin}]

Uvrstimo li u predložene kodove glagol *vidjeti* kao glavni glagol, dobivamo ovakav rezultat (20) i (21):

(20) Vidjeli su Josipa [da jede].

(21) Vidjeli su [da Josip jede].

Ako je glagol *vidjeti* u ovom testu ECM glagol, onda se i njegova infinitivna dopuna kategorizira kao konstrukcija ECM (22):

(22) ?ok Vidjeli su [Josipa jesti].

Opisanim testom dobiva se sljedeći nalaz: potencijal tvorbe konstrukcija ECM u hrvatskom jeziku imaju glagoli iz skupina (23), (24), (25), (26), (27) i (28):

- (23) *verba dicendi* (glagoli govorenja): *govoriti, kazati, reći, spominjati, šapnuti, javiti, najaviti, razglasiti, vikati, tvrditi, pisati, pripovijedati, odgovarati, priznati, nijekati, obavijestiti, dokazati*
- (24) *verba sentiendi* (glagoli osjećanja): *osjećati, vidjeti, gledati, čuti, razumjeti, znati, učiti, odlučiti, opaziti, misliti, smatrati, vjerovati, nadati se, pouzdati se, sjećati se, zaboraviti, sumnjati, čutjeti, naći, slušati*
- (25) *verba affectuum* (glagoli čuvstava): *veseliti se, žalostiti se, srditi se, diviti se, tužiti se, zavidjeti, čestitati, voljeti, zanimati*
- (26) ?*verba voluntatis* (glagoli htijenja): *htjeti, željeti*
- (27) ?*verba postulandi* (glagoli zahtijevanja): *zapovijedati, zabraniti, dopustiti, narediti, moliti, zamoliti*
- (28) *verba impersonalia* (i glagoli iz gornjih kategorija koji oblikuju bezlične imenske predikate i bezlični glagoli): *jasno je, poznato je, korisno je, istina je, očito je, dostojno je, pravedno je, dopušteno je, grijeh je, priča je, veseli me, žalosti me, raduje me.*

Ovaj popis glagola nije konačan, a ovdje su pobrojani samo najčešći primjeri. Kategorija glagola htijenja (26) kao potencijalnih ECM glagola mora biti sporna unatoč prolazu na testu (19) jer je teško zamisliti dopunu čija bi radnja bila prijevremena u odnosu na glavni glagol. Tako poslijevremenost infinitivne radnje služi kao odličan pokazatelj razgraničenja konstrukcija ECM i kontrolnih konstrukcija u dvojbenim kategorijama glagola. Isto vrijedi i za cijelu kategoriju glagola zahtijevanja (27) koji u hrvatskom jeziku uglavnom imaju neizravni objekt u dativu koji je obvezno koreferentan najviše rangiranoj makroulozi dopune, što ukazuje na kontrolno svojstvo glagola, kako navode Gnjatović i Matasović (2013) u primjerima (29) i (30):

(29) Ivan je Petru zapovjedio da pjeva.

(30) ??Ivan je Petru zapovjedio da pjevam.

Status glagola zahtijevanja kao ECM glagola trebalo bi preispitati i u latinskom i starogrčkom jeziku u kojima su razvrstani kao ECM glagoli (usp. Gortan, Gorski i Pauš 1966, Musić i Majnarić 1994). Ne treba isključiti mogućnost da su u latinskom i starogrčkom jeziku ti glagoli svrstani u kategoriju glagola koji tvore konstrukcije ECM ACI po semantici glagola zahtijevanja jer oni u sebi sadrže obavijesnu komponentu pa u tome sličje glagolima govorenja. Zato su za potrebe

ovoga rada kategorije glagola htijenja i zahtijevanja isključene iz skupine glagola s ECM potencijalom i obilježene upitnikom. Pažnju treba usmjeriti i na bezlično upotrijebljene glagole iz skupine glagola čuvstava, primarno na *veseli me* i *raduje me* jer njihove infinitivne dopune pokazuju jasnu implicitnu kontrolu: primjeri (31) i (32) s finitnom dopunom jasno pokazuju da akuzativ kao objekt pripada glavnoj rečenici sukladno predloženom testu (13) i (14). Po tome *me* ne pripada klauzi, nego glavnoj rečenici bez obzira na to je li klauza finitna (31) i (32) ili infinitivna (33):

(31) Raduje me [da putujem].

(32) *Raduje [da putujem].

(33) Raduje me [putovati].

Primjer (34) pokazuje da u slučaju finitne dopune u hrvatskom jeziku agens dopune može biti različit u odnosu na argumente glavnoga glagola, što ukazuje na ECM potencijal, ali takve rečenice s infinitivnom dopunom u HJR-u nisu pronađene (35):

(34) Raduje me [da ste otputovali].

(35) *Raduje me [vas otputovati].

2. Akuzativ s infinitivom

U ECM akuzativu s infinitivom glavni glagol stoji u finitnom obliku i ima dopunu u obliku infinitivne klauze čiji subjekt stoji u akuzativu (s atributima, apozicijama i predikatnim imenima također u akuzativu) kao u latinskom primjeru (36):

(36) Exim Calpurnia (id paelici nomen), ubi datum secretum, genibus Caesaris provoluta *nupsisse Messalinam Silio exclamat*.³

Odmah Kalpurnija (to je ime inoči), kad je dana tajnost, pred koljena Cezara bacivši se *udati se* (INF.PFV.ACT.) *Mesalinu* (ACC.SG) *za Silija* (DAT.SG.) *poviče* (3.SG.IND. PRS.ACT.).

‘Odmah Kalpurnija (to je ime inoči), kad je dana tajnost, bacivši se pred Cezarova koljena, *poviče da se Mesalina udala za Silija.*’

³ Primjer je preuzet iz C. Tacitus: Annales XI, c30.

Iz prijevoda primjera (36) vidi se da hrvatski jezik konstrukciju ECM ACI radije zamjenjuje objektnom rečenicom s veznikom *da*. Zato valja razmotriti i slučaj ACI-ja kao implicitne kontrole (37) u latinskom jeziku i njezin hrvatski prijevod:

(37) *Vibidiam, virginum Vestalium vetustissimam, oravit pontificis maximi auris adire.*⁴

Vibidiju (ACC.SG.), najstariju od djevoja Vestalki, *zamolila je* (3.SG.IND.PFV.ACT.)
vrhovnoga svećenika ušima *prići* (INF.PRS.ACT.).

Dakle, hrvatski jezik s lakoćom prihvaća ACI ako se radi o implicitnoj kontroli. No, postoje li u hrvatskom jeziku primjeri ACI-ja koji pripadaju kategoriji ECM?⁵ Suvremeni digitalni korpusi ne pružaju mogućnost automatskog izlistavanja tako složenih jedinica kao što je ACI pa je korpusu potrebno prići zaobilaznim i težim putem: preko glavnog glagola. U tu svrhu izlistano je svih 1965 prijelaznih glagola s objektom u akuzativu iz *Hrvatsko-latinskog rječnika* (Marević 1994), a od njih je izdvojeno 416 glagola s potencijalom dopune infinitivnom klauzom čija je najviše rangirana makrouloga implicitno kontrolirana ili iznimno padežno označena akuzativom. Potom su u tražilicu HJR-a unošena sva lica indikativa prezenta aktiva (npr. *čujem, čuješ, čuje, čujemo, čujete, čuju*) te glagolski pridjev radni u svim rodovima jednine i množine (npr. *čuo, čula, čulo, čuli, čule*) kako bi se obuhvatila sva lica indikativa perfekta aktiva, ali i dio kondicionala. Tražilica izlučuje često i na tisuće rečenica koje se onda pregledavaju jedna po jedna i kategoriziraju na implicitne ACI-je, ECM ACI-je, rečenice s veznikom *da* te sve ostalo što nije predmet istraživanja ovog rada. Pretraga korpusa nije ograničavana vremenom ili vrstom teksta. Pretragom HJR-a tijekom 2017. i 2018. godine za 416 tranzitivnih glagola izlistano je i pregledano 1 534 999 pojavnica, odnosno rečenica. Izbrojano je 212 996 rečenica s veznikom *da* i finitnom dopunom. Nasuprot njima pronađena su 1644 ACI-ja koji su po svojoj naravi implicitne kontrole te 67 ACI-ja koji su po svojoj naravi rečenice s iznimnim padežnim označavanjem, odnosno ECM rečenice. Najviše ACI-ja kao implicitnih kontrola pojavljuje se uz glagole *spremati* (469), *obvezati* (411), *naučiti* (188), *sjetiti* (124), *učiti* (116) i *pustiti* (52).

Najviše ACI-ja kao konstrukcija ECM (ukupno 54) javlja se uz glagol *vidjeti* kao u primjerima (38):

⁴ Primjer je preuzet iz C. Tacitus: *Annales* XI, c32.

⁵ Primjeri navedeni u *Gramatici hrvatskoga jezika* (Silić i Pranjković 2005: 224) mogli bi se prihvatiti pod ACI samo ako je riječ o elipsama jer im nedostaje akuzativni subjekt: *Zatim učini zapaliti Rim.*, i *Grobnicu je za života činio iskopati.* ili ako se glagoli *zapatiti* i *iskopati* u ovim rečenicama prihvate kao pasivi. Oba su objašnjenja teško primjenjiva.

- (38) a. Zla duša vidjela nju za njim ući...⁶
 b. Tko je još vidio koga ići u lov u oblake!
 c. Nikad nisam vidjela Danu igrati tako...
 d. ... nikada je zapravo nisam vidjela tako kvalitetno igrati.
 e. Gospođe se nemalo začudile kad vidješe tu odabranu množinu jesti...

Zanimljivo je da Mihaljević (2011) navodi da se ACI-ji u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku pojavljuju uz perцепcijske glagole i da je pronašao dvadesetak primjera upravo uz glagol *vidjeti* (što pripisuje direktnom utjecaju klasičnih jezika). No, i među 67 pronađenih primjera ima onih koji su dvojbeni. Neki se primjeri dopuna u obliku tzv. malih surečenica mogu shvatiti kao elipse u kojima je predikatno ime otvoreno, a upravo infinitiv izostao (39):

- (39) A prevareni, ludi svijet razglasio ga (*biti?*) čovjekom dosljednijim, neodoljivim, značajem, svecem.

Primjer (40) pokazuje dopunu slične rečenice upravo infinitivom:

- (40) Zanosio se čak postati glumcem ili režiserom...

U formalnoj strukturi hrvatski ECM akuzativi s infinitivom poštuju jednostavnu strukturu $V_{\text{matrix}} [NP_{\text{acc}} VP_{\text{inf}}]$ u kojoj glavni glagol upravlja samo gramatičkim obilježjima zavisnoga NP-a. Posebnu dvojbu predstavlja *se* kao čestica ili zamjenica u akuzativu. Takva rečenica (41) može biti shvaćena kao ACI ili NCI:

- (41) ... kaže da sam se našao reagirati...

U primjeru (41) sporno je može li *se* biti zamjenica u akuzativu, što provjeravamo zamjenom sa *sebe* u (42):

- (42) */?kaže da sam našao sebe reagirati

Čestica *se* i tvorbeni je dio refleksivnoga glavnoga glagola *naći se* po čemu bi onda i rečenica bila formalni implicitni NCI. Rivero (1988) nudi prihvatljivo objašnjenje po kojemu refleksivi u rumunjskom jeziku detranzitiviziraju tranzitivne glagole, što znači da njihova dopuna ne može biti ACI. To rješenje čini se najprihvatljivijim i za hrvatski jezik u kontrastu primjera (41) i (42). Može se prihvatiti da je takva detranzitivizacija ovdje zahvatila glagol *naći*, a onda primjer

⁶ Primjeri (38) a, b, c, d, e, (39), (40), (41), (45), (46), (47), (48), (49), (60), (61), (62) i (63) preuzeti su iz Hrvatske jezične riznice Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 2018.

(42) treba označiti kao neovjerenu rečenicu. U kontrastu s latinskim skupinama glagola koji tvore ECM ACI-je većina potencijalnih ECM glagola u hrvatskom ne koristi taj potencijal te su pronađeni primjeri samo uz neke glagole iz skupine *verba dicendi*: *najaviti* (1), *razglasiti* (1), *kazati* (1), uz *verba sentiendi*: *vidjeti* (54), *čuti* (1), *čutjeti* (1), *naći* (2), *slušati* (6), dok primjere uz *verba affectuum* (uglavnom u bezličnoj upotrebi): *radovati* (2), *veseliti* (7), *zanimati* (19), *žalostiti* (1) i uz *verba postulandi*: *moliti* (4) treba shvatiti kao implicitne kontrole. Po završetku pretrage HJR-a utvrđuje se da je pronađeni broj dopuna u obliku finitnih klauza s veznikom *da* 214 707 (99,2 %), broj dopuna u obliku ACI-ja kao nadzornih kontrola 1644 (0,76 %), a broj dopuna u obliku ECM ACI-ja 67 (0,03 %).

3. Nominativ s infinitivom

U nominativu s infinitivom glavni glagol stoji u pasivu i sročan je s licem logičkog subjekta zavisne infinitivne radnje. U latinskom taj subjekt u glavnoj rečenici ne mora biti izrečen jer je prepoznat u fleksiji glavnoga glagola. Neki smatraju (Postal 1974) da se NCI dobiva pasivizacijom tranzitivnih glagola koji mogu tvoriti ACI, tako da objekt u akuzativu postaje subjekt glavnoga glagola, što je poznato kao podizanje (engl. *raising*) objekta na položaj subjekta kao u latinskim primjerima (43) i (44):

(43) *Prudentissimam civitatem Atheniensium fuisse tradunt.*

**Najmudriju državu* (ACC.SG.) *Atenjana biti* (INF.PFV.ACT.) *pričaju*
(3.PL.IND.PRS.ACT.).

‘Pričaju da je država Atenjana bila najmudrija.’

Primjer (43) Marko Tulije Ciceron oblikuje kao NCI u primjeru (44):

(44) *Prudentissima civitas Atheniensium...fuisse traditur*⁷

**Najmudrija država* (NOM.SG.) *Atenjana biti* (INF.PFV.ACT.) *priča se* (3.SG.IND. PRS.PASS.).’

‘Priča se da je najmudrija bila država Atenjana’

Iz prijevoda primjera (44) vidi se da hrvatski jezik zamjenjuje NCI finitnom rečenicom. No NCI ne bi trebalo shvaćati drukčije od kontrolne konstrukcije;

⁷ Primjer je preuzet iz M. T. Cicero: *Pro Sexto Roscio Amerino* c25.

neraskidiva koreferencija subjekta glavne rečenice i dopune čini NCI uvijek kontrolnom konstrukcijom (45):

(45) Pretorijanci drže odsada, da su oni zvani dizati i skidati careve.

Moguća zabuna oko statusa NCI-ja može se pripisati latinskoj tradiciji koja je stoljećima u gramatikama i u školi svrstavala lekcije NCI-ja odmah uz lekcije o ACI-ju.

U već spomenuti korpus ponovno je uneseno svih 416 preferiranih tranzitivnih glagola, ali u svim licima indikativa prezenta pasiva i indikativa perfekta pasiva koji je pretraživan pomoću glagolskog pridjeva trpnog kako bi se uvažila mogućnost da pomoćni glagol može stajati i lijevo i desno od glavnoga glagola. Ukupno su pregledane 350 962 pojavnice, odnosno rečenice. Pronađene su 23 064 rečenice s veznikom *da* i finitnom dopunom. Pronađena su 1394 NCI-ja i svi su implicitne kontrole. U primjerima sličnim (46) vidi se da subjekt infinitivne dopune može biti i nevezan za argumente glavne rečenice ako je glavni glagol upotrijebljen bezlično:

(46) I sada još čuje se pripoviedati...

Primjer (47) posebno je zanimljiv jer *se* svakako mora biti dio glavnoga glagola. No, tada u zavisnom dijelu ostaje, barem naizgled, aktivni infinitiv. Budući da je jasno da su *tri predstave* iz (47) logički subjekt, ali ne i logički agens zavisnoga infinitiva, već njegov logički pacijens, može se zaključiti da je u pitanju elipsa još jedne čestice *se* u zavisnom dijelu rečenice ili da je u pitanju kraza dviju čestica *se* (iz glavnog i zavisnog dijela rečenice) u jednu koja se podrazumijeva i za glavni glagol i za glagol u infinitivu:

(47) Do 6. kolovoza predviđaju se izvesti tri predstave...

Tajanstvena igra refleksiva u tvorbi NCI-ja u hrvatskom jeziku potvrđuje se i na nizu drugih primjera (48):

(48) Hoće se puno misliti...

Među najčešće primjere s dijeljenom (ili elidiranom) česticom *se* ubrajaju se primjeri s glavnim glagolom *zna se*, kao u (49):

(49) ... za useljenje u Švedsku zna se čekati i do deset godina...

Ovu pojavu s česticom *se* kod obezličenih glagola primijetio je i Katičić (2002: §1027) na glagolima *morati* i *trebati*. U kontrastu s latinskim semantičkim sku-

pinama glagola koji tvore NCI-je hrvatski jezik pokazuje sličan nalaz. No valja primijetiti umjereno slabu zastupljenost NCI-ja u hrvatskom jeziku u odnosu na finitne dopune. Strukturni prikaz hrvatskog nominativa s infinitivom ne odudara od latinskog i može se sažeti: $NP_{nom} V_{matrix\ pas} [t_{NP} VP_{inf}]$. Po završetku pretrage HJR-a utvrđuje se da je pronađeni broj dopuna u obliku finitnih klauzi s veznikom *da* 23 064 (94,3 %), a broj dopuna u obliku NCI-ja kao nadzornih kontrola 1394 (5,7 %).

4. Dativ s infinitivom

Iako je već otprije poznato da hrvatski jezik nema dativne subjekte premda neki slavenski jezici imaju (Fleischer 2006), vrijedi uzeti u obzir nalaze kognitivnog pristupa (Belaj 2015) iz kojih je vidljiva rubna agentivnost dativnih doživljača glavnog glagola u odnosu na zavisne infinitive. Zanimljivo je da su takvi DCI-ji solidno zastupljeni u korpusima klasičnih jezika, ali ih njihove gramatike tek usputno spominju. Zato istraživanje DCI-ja kreće od teze da bi u hrvatskom jeziku mogli postojati primjeri DCI-ja kao (50), (51) i (52):

- (50) Dopušteno vam je otići.
- (51) Vidi vam se znati o čemu pričate.
- (52) Vama je boriti se ili umrijeti.

Latinski bi jezik ekvivalent primjeru (52) uvijek radije oblikovao finitnim oblikom perifrastične konjugacije pasivne (53) čije predikatno ime čini gerundiv:

- (53) Vobis pugnandum aut moriendum est.

Vama (DAT.PL.) boriti se (GERUNDIV) ili umrijeti (GERUNDIV) je

Zanimljivo je da latinski jezik dativnog doživljača *vobis* iz primjera (53) tretira kao *dativus auctoris* i da gerundivima zaobilazi upotrebu infinitiva. Dakle, bi li primjer (54) kao prijevod latinskog primjera (53) u hrvatskom bio implicitan ili se nazire konstrukcija ECM:

- (54) ‘Vama je (dužnost) boriti se ili umrijeti.’

Prihvati li se test implicitnosti glavnog glagola s finitnom dopunom (13), (14), (18) i (19), pokazuje se da mnoštvo bezličnih imenskih predikata može i ne mora smjestiti dativni objekt u glavnu rečenicu (55) i (56):

(55) Vama je dužnost [da se borite ili umrete].

(56) Dužnost je [da se borite ili umrete].

Ako prihvatimo ECM potencijal predikata u primjeru (56), sigurno je da subjekt infinitivne dopune ne bi imao razloga biti kodiran dativom. Budući da subjekt ECM infinitiva c-komandira imenskim flektivnim adjunktima u vlastitoj klauzi koji ga opisuju (atributima, apozicijama, participima, predikatnim imenima), najprecizniji test mogao bi biti traganje za dativnim predikatnim imenima u sklopu infinitivnih dopuna. Starogrčki pokazuje takvu mogućnost, a primjer (57) navode Musić i Majnarić (1994) u *Gramatici grčkoga jezika*:

(57) Ἐξέστιν ὑμῖν [εὐδαίμοσι γενέσθαι].

Exestin hymin [eydaimosi genesthai].

*‘Dolikuje vama [sretnima (DAT.PL.) postati].’

Iako se čini da bi prijevod primjera (57) mogao odgovarati ovjerenoj rečenici hrvatskoga jezika, ne treba smetnuti s uma da predikatno ime *sretnima* u hrvatskoj rečenici nije kodirano dativom, nego instrumentalom. Instrumental je vidljiv ako se primjer oblikuje u jednini (58).

(58) Dolikuje tebi [sretnim postati].

U spomenutoj grčkoj gramatici navodi se i sličan latinski primjer (59):

(59) Licuit [esse otioso] Themistocli.

*‘Dolikovalo je [biti dokonim (DAT.SG)] Temistoklu.’

Preuzetim primjerima (Musić i Majnarić 1994) dodane su uglate zagrade radi preglednosti klauze. Treba uzeti u obzir da i grčki glagol *ἔξεστιν* i latinski glagol *licet* imaju dopunu dativnog doživljača što dativ *ὑμῖν/vama* iz primjera (57) i dativ *Themistocli/Temistoklu* iz primjera (59) sigurno smješta u glavnu rečenicu. To čini najvišu makroulogu klauze koreferentnom dativnom objektu glavne rečenice i ipak svrstava primjere (57) i (59) u implicitne kontrole. S druge strane, kodiranje predikatnoga imena dativom u latinskom i starogrčkom moglo bi uputiti na probijanje granice glavne rečenice i klauze sličan kodiranju akuzativa u konstrukciji ECM.⁸

⁸ Katičić (2002: §1032) navodi kao primjer DCI-ja rečenicu *Samo treba malim biti zadovoljnu*. (u značenju: ‘Samo mu treba malim biti zadovoljan.’) u kojoj bi *zadovoljnu* trebalo biti predikatno ime i pripadati zavisnom infinitivu. Teško se može prihvatiti ovjerenost te rečenice za čije je razumijevanje potrebna pomoć i čiji infinitivni subjekt nema razloga primiti dativ bez tematske uloge od glagola *treba*.

Kad bi u hrvatskom jeziku postojali jasni dativni subjekti, onda bi spomenutih 416 tranzitivnih glagola u gotovo 2 milijuna pojava u kojima su traženi ACI-ji i NCI-ji pokazalo barem poneki primjer za konstrukciju ECM DCI, ali to se nije dogodilo. Zato je pretraga proširivana glagolima koji imaju jasnu rekciju dativa kao doživljača. Proučene su sve pojavnice indikativa prezenta i perfekta aktiva za mnoštvo bezlično upotrijebljenih glagola s dativnim doživljačem. Tako je ukupnom zbroju pregledanih pojava pridodano još njih 81 690. Budući da je u dodatnim pojavnicama pronađeno ukupno čak 1059 dativa s infinitivom, zaključuje se da su dativi s infinitivom u hrvatskom jeziku obilno prisutni pa je daljnje izlistavanje nepotrebno. Svi pronađeni primjeri mogu se kategorizirati pouzdano samo kao implicitne kontrole kao u primjerima (60) i (61):

(60) Što ti oko vidi, nek nije duši ostaviti žao.

(61) Njima je dovoljno odigrati neodlučeno...

Dakle, ako se prihvati oštrina nepostojanja dativnih subjekata, onda hrvatski jezik nema ni ECM dativa s infinitivom. Iako u hrvatskom jeziku ne postoje ni akuzativni subjekti, u prilog obrani konstrukcija ECM ACI idu testovi (18) i (19) u kojima glavna rečenica ne postaje oštećena ako akuzativni NP pripada klauzi ili hipotaksi. U slučaju svrstavanja dativnog NP-a isključivo u klauzu glavna rečenica ostaje uskraćena za doživljača i mijenja smisao (62):

(62) *Neka nije žao [da duša ostavi]. / *Neka nije žao [duši ostaviti].

Po završetku pretrage HJR-a utvrđuje se da je pronađeni broj dopuna u obliku finitnih klauzi s veznikom *da* 1694 (61,53 %), a broj dopuna u obliku DCI-ja kao nadzornih kontrola 1059 (38,47 %).

Vrijedno je spomenuti i slučajni nalaz jednoga genitiva s infinitivom (63) koji se također može radije svrstati u kategoriju implicitnih kontrola nego u konstrukciju ECM:

(63) Ja sam slušao još od svog oca pripovijedati da je bilo i gorih vremena...

5. Zaključak

Pretragom Hrvatske jezične riznice Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje tijekom 2017. i 2018. godine bez kategorijalnih ili vremenskih ograničenja

obuhvaćeno je 415 tranzitivnih glagola s objektom u akuzativu te 15 glagola s rekcijom dativnog doživljača i 94 bezlična imenska predikata s rekcijom dativnog doživljača. Ukupno je pregledana 1 967 651 pojavnica. Zavisne subjektne i objektne rečenice dominantno su oblikovane kao finitne rečenice s veznikom *da*: aktivnim tranzitivnim glagolima najčešće su klauzalne dopune finitne rečenice s veznikom *da* (214 707 ili 99,2 %), zatim puno rjeđe implicitno kontrolirane infinitivne rečenice (1644 ili 0,76 %), a marginalno postoje i ECM akuzativi s infinitivom (67 ili 0,03 %), i to uglavnom uz glagol *vidjeti*. Pasivnim oblicima tranzitivnih glagola najčešće su klauzalne dopune također u obliku finitnih rečenica s veznikom *da* (23 064 ili 94,3 %), a puno rjeđe implicitno kontrolirane infinitivne rečenice (1394 ili 5,7 %). Glagoli koji se pojavljuju s dativnim doživljačem također imaju dopune najčešće kao finitne rečenice s veznikom *da* (1694 ili 61,53 %), ali se njima često kao dopune pojavljuju i implicitno kontrolirane infinitivne rečenice (1059 ili 38,47 %). Hrvatski jezik omogućuje tvorbe ACI-ja, NCI-ja i DCI-ja (moguće i genitiva s infinitivom – GCI-ja) kao implicitne kontrole (ili pseudo ACI-ja, NCI-ja i DCI-ja), a samo vrlo rijetko ECM akuzative s infinitivom. Iako je kategorija ECM akuzativa s infinitivom marginalno zastupljena u hrvatskom jeziku, ona nije dijakronijski uvjetovana niti je ograničena na stariju hrvatsku književnost.

Literatura:

- BELAJ, BRANIMIR. 2015. Što kognitivna gramatika može reći o tzv. dativnim subjektima. *Croatica* 39/59. 3–17.
- BIRTIĆ, MATEA; BRAČ IVANA. 2016. Male surečenice uz glagole *doživjeti* i *doživljavati*. *Rasprave* 42/2. 309–33.
- CHOMSKY, NOAM. 1981. *Lectures on Government and Binding*. Foris Publications. Walter de Gruyter. Dordrecht.
- FLEISCHER, NICHOLAS. 2006. *Russian Dative Subjects, Case and Control*. University of California. Berkeley.
- GNJATOVIĆ, TENA; MATASOVIĆ, RANKO. 2013. Some observations on verbs with obligatory control in Croatian. *Rasprave* 39/2. 405–22.
- GORTAN, VELJKO; GORSKI, OTON; PAUŠ, PAVAO. 1982. *Latinska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.

- KATIČIĆ, RADOSLAV. ³2002. *Velika hrvatska gramatika: Knjiga treća: Sintaksa hrvatskoga književnoga jezika*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Nakladni zavod Globus. Zagreb.
- KAYNE, RICHARD S. 1981. ECP Extensions. *Linguistic Inquiry* 12/1. 93–133.
- LASNIK, HOWARD; MAMORU SAITO. 1991. On the subject of infinitives. *CLS 27: The General Session*. Ur. Dobrin, L. M.; Nichols, L.; Rodriguez, R. M. 324–343.
- MAREVIĆ, JOZO. 1994. *Hrvatsko-latinski rječnik*. Školska knjiga. Zagreb.
- MARTIN, ROGER. 2001. Null case and the distribution of PRO. *Linguistic inquiry* 32. 141–66.
- MIHALJEVIĆ, MILAN. 2011. Dopune percepcijskih glagola u hrvatskome crkvenoslaven-skom jeziku. *Suvremena lingvistika* 37/72. 187–200.
- MUSIĆ, AUGUST; MAJNARIĆ, NIKO. 1994. *Gramatika grčkoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
- POSTAL, PAUL. 1974. *On raising*. MIT Press. Cambridge, Mass.
- RADFORD, ANDREW. 2004. *English syntax: An Introduction*. Cambridge University Press. Cambridge.
- RIVERO, MARIA-LUISA. 1991. Exceptional Case Marking Effects in Rumanian Subjunctive Complements. *New Analyses in Romance Linguistics*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam – Philadelphia. 273–98.
- SILIĆ, JOSIP; PRANJKOVIĆ, IVO. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.
- Stowell, Tim. 1982. The tense of infinitives. *Linguistic inquiry* 13. 561–70.

Elektronički i digitalni izvori:

- Hrvatska jezična riznica*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. <http://riznica.ihj.hr/philologic/Cijeli.whizbang.form.hr.html> (pristupljeno 10. svibnja 2017.).
- CICERO, MARCUS TULLIUS. *Pro Sexto Roscio Amerino*, c25. Perseus Digital Library. 2017–2018. Ur. Crane, Gregory R.. Tufts University. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/collection?collection=Perseus:collection:Greco-Roman> (pristupljeno 1. srpnja 2017.).
- HOMER. *Odyssey (Greek)* I. 13–15. Perseus Digital Library. Ur. Crane, Gregory R.. Tufts University. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/collection?collection=Perseus:collection:Greco-Roman> (pristupljeno 1. srpnja 2017.).
- TACITUS, CORNELIUS. *Annales* XI, c30, c32. Perseus Digital Library. Ur. Crane, Gregory R. Tufts University. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/collection?collection=Perseus:collection:Greco-Roman> (pristupljeno 1. srpnja 2017.).

Exceptional Case Marking Clauses and Implicitly Controlled Clauses in the Croatian Language

Abstract

This research shows additional possibilities to distinguish control verbs from ECM verbs. The assumption is that verbs show some kind control or ECM properties even in sentences with finite complements. These properties can be used to determine whether their infinitive complements should be recognized as controlled or ECM. The search of the Croatian Language Repository of the Institute of Croatian Language and Linguistics in 2017 and 2018, without categorical or time constraints, resulted in 415 transitive verbs with the object in accusative, 15 verbs governing the dative experiencer and 94 impersonal nominal predicates governing the dative experiencer. A total of 1967651 hits were reviewed. Subordinate subject and object clauses are dominantly finite sentences with the conjunction *da*: finite sentences with the conjunction *da* are most common clausal complement of active transitive verbs (214707 or 99.2%), followed by, much less frequently, implicitly controlled infinitival sentences (1644 or 0.76%), and there are marginal instantiations of ECM of accusative with infinitive as well (67 or 0.03%), mostly with the verb *vidjeti* (to see). Most common clausal complement of passive forms of transitive verbs is a finite sentence with the conjunction *da* (23064 or 94.3%), while implicitly controlled infinitival sentences are not as common (1394 or 5.7%). Verbs with dative experiencer are also complemented both by finite sentences with the conjunction *da* (1694 or 61.53%), and by implicitly controlled infinitival sentences (1059 or 38.47%). Croatian language enables ACI, NCI and DCI (as well as genitive with infinitive – GCI) constructions as implicit controls (or pseudo ACI, NCI and DCI), but ECM accusative with infinitive is not frequent. Even though accusative with infinitive ECM category is marginally represented in Croatian language, it is not diachronically stipulated nor limited to old Croatian literature.

Ključne riječi: ECM, akuzativ s infinitivom, nominativ s infinitivom, dativ s infinitivom, implicitna kontrola

Keywords: ECM, accusative with infinitive, nominative with infinitive, dative with infinitive, implicit control

